

UTRECHCKA UNIA

tów na biskupów); na płaszczyźnie lokalnej odpowiednikiem synodu jest zgromadzenie par.; u.u. nie ma kompetencji jurysdykcyjnych.

Kościół u.u. znajdują się w pełnej komunii ekumenicznej od 1931 z Kościołem anglik., od 1965 z Iglesia Española Reformada Episcopal, Igreja Lusitana Católica Apostólica Evangélica i Iglesia Filipina Independiente; od 1985 praktykowana jest tzw. gościnność eucharyst. między starokatolikami i ewangelikami w Austrii, Niemczech oraz Szwajcarii, co wraz z wprowadzeniem ordynacji kobiet w 90. latach XX w. utrudniło ekum. dialog u.u. z Kościołem prawosł. i Kościołem rzymskokatolickim.

U. Küry, *Die Altkatholische Kirche*, St 1966, F 1982³ (*Kościół starokatolicki*, Wwa 1996); W. Küppers, TRE II 337-344 (bibliogr.); H.A. Frei, ÖkL 40-44; K. Prüter, J.G. Melton, *The Old Catholic Sourcebook*, NY 1983; K. Prüter, *The Old Catholic Church. A History and Chronology*, San Bernardino 1985, 1996²; K. Karski, *Symbolika*, Wwa 1994, 2003², 109-117; J. Bajorek, KChJ 214-215; Ch. Oeyen, *Wie ist die U.U. entstanden?*, w: *Met het oog op morgen*, Zoetermeer 1996, 108-115; Ch. Oeyen, J. van Oort, RGG I (1998¹) 375-379 (bibliogr.), VIII (2005⁴) 865-867; Ch. Oeyen, ECh III 825-828; WEPWN XXVIII 383; P. Neuner, S. Kraft, E. Hammerschmidt, LThK I (2006) 468-471; G. Hintzen, *Lexikon der Ökumene und Konfessionskunde*, Fr 2007, 1401-1402.

Stanisław Józef Koza

UTRECHCKI KOŚCIÓŁ, Starokatolicki Kościół Holandii, Oud-Katholieke Kerk van Nederland, Kościół powstały na pocz. XVIII w. w Holandii wskutek braku zatwierdzenia przez Stolicę Apost. C. Steenovena jako abpa Utrechtu oraz nałożenia 1725 ekskomunikacji na niego i kapitułę katedralną (→ starokatolicki Kościół); jest Kościołem macierzystym unii → utrechckiej.

Po zerwaniu z Kościołem rzym.kat. samodzielnie tworzył organizację kośc.; 1725 założono seminarium duch. w Amersfoort; nast. obsadzono z zachowaniem sukcesji apost. wakujące od XVI w. stolice biskupie w Haarlemie (1742) i Deventer (1758); 1763 na synodzie prow. w Utrechcie wyrażono gotowość pojednania ze Stolicą Apost.; akta przesłano do Rzymu, ale pap. Klemens XIII bullą *Non sine acerbo* z 1765 potępił synodalne postanowienia.

K.u. nie przyjął dogmatów o → niepokalanym poczęciu NMP (1854) oraz nieomyślności papieża i jego uniwersalnej jurysdykcji (1870); uznawał ekumeniczność i konsekrował biskupów dla wspólnot chrześc. uformowanych w wyniku odrzucenia uchwał Soboru → Watykańskiego I przez grupy katolików w Niemczech, Holandii i Szwajcarii; 1889 dzięki zawarciu unii → utrechckiej nawiązał z nimi braterskie relacje; 1870 przyjął nazwę „starokatolicki”, podejmował reformy – 1909 wprowadził do liturgii język nar., 1922 zniósł celibat duchownych. Obecnie obejmuje abpstwo w Utrechcie i bpstwa w Haarlemie i Deventer (tytuł.) oraz 31 parafii i in. ośrodków duszpast. z ok. 6000 wiernych; zwierzchnik K.u. w randze abpa urządzone w Amersfoort; Kościołem kieruje Konferencja Biskupów oraz synod złożony z osób duchownych i świeckich; organem prasowym jest 2-tygodnik „De Oud-Katholiek”.

J.M. Neale, *A History of the So-Called Jansenist Church of Holland*, Ox 1858; B. van Bilsen, *Het schisma van Utrecht*, Ut 1949; U. Küry, *Die Altkatholische Kirche*, St 1966, F 1982³ (*Kościół starokatolicki*, Wwa 1996, 44-49); V. Conzemius, *Katholizismus ohne Rom*, Z 1969; H.A. Frei, ÖkL 40; K. Karski, *Symbolika*, Wwa 1994, 2003², 109; J. Bajorek, KChJ 215-217; Ch. Oeyen, RGG I (1998¹) 375-379; D.J. Schoon, *Van bisschoppelijke clesie tot oud-katholieke Kerk*, N 2004; P. Neuner, E. Hammerschmidt, G. Hintzen, LThK I (2006) X 470-471, 504; P. Neuner, S. Kraft, E. Hammerschmidt, *Lexikon der Ökumene und Konfessionskunde*, Fr 2007, 31-35.

Stanisław Józef Koza

UTRECHT, miasto i metropolia w środk. Holandii, z sufr.: Breda, Groningen-Leeuwarden, Haarlem-Amsterdam, Roermond, Rotterdam, 's-Hertogenbosch.

Początki U. związane są z warownią Traiectum, wzniesioną ok. 47-50 przez Rzymian w celu obrony pn. granicy imperium; od poł. III w. miasto było wielokrotnie niszczone przez plemiona germ.; 1122 otrzymało prawa miejskie od ces. → Henryka V; w średniowieczu pozostawało pod rządami miejscowych biskupów; 1528 zostało przejęte przez ces. → Karola V;

1579 było miejscem zawarcia unii antyhiszp. przez pn. prowincje → Niderlandów; 1588 weszło w skład Zjedn. Prowincji Niderlandów, 1795 – Republiki Batawskiej, 1806 – Królestwa Holandii, a po → kongresie wiedeńskim – Królestwa Zjedn. Niderlandów; swoją siedzibę mają tu Universiteit U. (zał. 1636); w U. urodził się pap. → Hadrian VI.

Początki chrześcijaństwa na tym terenie związane są z działalnością → Willibroda, prowadzącego misję wśród → Fryzów; 695 erygowano biskupstwo, będące we wczesnym średniowieczu centrum rel. Niderlandów; 723 zostało ono uposażone przez → Karola Młota, a 799, w wyniku reorganizacji struktur kośc. przeprowadzonej przez → Karola Wielkiego, poddane jurysdykcji → Kolonii; do jego rozwoju przyczynił się św. → Bonifacy; w IX-X w. uległo zniszczeniu podczas najazdu → Normanów; w XI w., za bpa Adelbolda II, zostało odnowione; biskupi uzyskali władzę świecką nad U., a od 1024 zarządzali księstwem biskupim (sprzedane 1527 przez bpa H. von Rheina Karolowi V); w okresie sporu o → inwestyturę (3) opowiedzieli się po stronie cesarza; 1122 na mocy konkordatu → wormackiego kapituła U. uzyskała prawo wyboru biskupa; na przełomie XIV i XV w. bp F. van Blankenheim przeprowadził reformę diecezji; 1559 na mocy bulli *Super universas* pap. Pawła IV podniesiono ją do rangi metropolii, z sufr.: Haarlem, 's-Hertogenbosch, Middelburg, → Deventer, Leeuwarden i Groningen; za rządów abpa F. Schenka van Tautenburga wprowadzono → kalwinizm, zakazano kultu kat. i rozpoczęto prześladowania (→ Gorkum); 1580 archidiecezja została zniesiona, a 1592 jej terytorium poddano jurysdykcji wikariusza apost. Misji Hol.; 1723 kapituła katedralna wbrew Stolicy Apost. wybrała bpa C. Steenovena, co doprowadziło do rozłamów i utworzenia Kościoła → utrechckiego (→ starokatolicki Kościół); od 1727 jurysdykcję kat. w U. sprawowali internuncjusze apost. z Kolonii i Brukseli; w okresie Republiki Batawskiej 1795-1806 katolicy uzyskali wolność rel. (oficjalnie na mocy konst. z 1848); 1863 bullą *Ex qua die* pap. Piusa IX, wznawiającą hierarchię kośc. w Holandii, reerygowano metropolię U., z sufr.: Haarlem, 's-Hertogenbosch, Breda i Roermond; pierwszym arcybiskupem po restauracji był J. Zwijsen, który zorganizował seminarium duch., powołał kapitułę katedralną (1858), zwołał I synod (1864); 1955 archidiecezja utraciła część terytorium na rzecz diec. Groningen; zajmuje 10 000 km² i liczy 4 mln mieszk., w tym 759 000 katolików, 234 parafie, 190 księży diec. i 204 zak., 302 zakonników oraz 672 siostry.

Zabytkiem sztuki sakr. jest got. katedra St. Maarten (od 1580 protest.), wzniesiona 1254-1515 (na miejscu kościoła rom. z XI w.) jako 5-nawowa bazylika z transeptem, got. prezbiterium (1295), wieżami kaplic, triforiami, 3-częściową wieżą z maswerkami i wimpergami (1321-82), krążgankami oraz kapitułarzem kanonicznym; wewnątrz na uwagę zasługują m.in.: got. malowidła, późnogot. retabula ołtarzowa i got. nagrobki; architekturę rom. reprezentują kościoły – St. Pieters (1039-48) oraz St. Jans (1040); w stylu got. wzniesiono kościoły: St. Nicolaï (XII w.), Buur (1279), St. Jacobi (XIII w.), kat. katedrę St. Catharina (1470-1550, wieża i fasada z 1900).

R. Grosse, *Das Bistum U. und seine Bischöfe im 10. und frühen 11. Jahrhundert*, Kö 1987; B.J. Kaplan, *Calvinists and Libertines. Confession and Community in U., 1578-1620*, Ox 1995; K. van Vliet, *In kringen van kanunniken. Munsters en kapitels in het bisdom U., 695-1227*, Zutphen 2002; T. Jonker-Klijn, R. Roks, *De bisschoppen van U. van 690 tot 1581*, Ut 2008; AnPont 2012.

Paweł Mąkosa

UT UNUM SINT (UUS; łac. aby byli jedno), encyklika pap. Jana Pawła II o ekumenizmie, ogłoszona 25 V 1995 (AAS 85(1995) 921-982).

Charakteryzuje sytuację ekum., nie ukrywając jej wielopłaszczyznowych odniesień i złożoności; we wprowadzeniu papież przypomina, że zjednoczeni pamięcią męczenników chrześcijańskich nie mogą pozostawać podzieleni; podziały są więc zaniechaniem mocy Krzyża Chrystusowego i świadectwa męczenników; charakteryzując kat. postawy ekum., papież zwraca uwagę na